

१) राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (N.R.H.M.)

परिचय :-

भारत सरकारने दिनांक १२ एप्रिल २००५ रोजी राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (N.R.H.M.) राबविण्यास सुरुवात केली. ग्रामीण भागातील गरीब महिला आणि मुलांपर्यंत गुणवत्तापूर्ण, अद्यावत व परिणामकारक आरोग्य सेवा पुरेशा प्रमाणात पोहोचविणे हे या मिशनचे ध्येय आहे. राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान हा सात वर्षांमध्ये राबवला जाणारा कार्यक्रम आहे. या विशिष्ट कालमर्यादित अभियानात गाठलेल्या उद्दिष्टांचा प्रगती अहवाल सरकारद्वारे जाहीर केला जाईल.

उद्दिष्टे :-

- १) बालमृत्यू आणि माता मृत्यू दर कमी करणे.
- २) सार्वजनिक स्वच्छता, पोषक आहार, पाणी पुरवठा यासारख्या मुलभूत सेवांसोबत सार्वजनिक आरोग्य सेवा सर्वाना सुलभतेने उपलब्ध करून देणे.
- ३) स्थानिक साथरोग नियंत्रणाबरोबरच इतर संसर्गजन्य व असंसर्गजन्य आजारांचा प्रतिबंध आणि नियंत्रण करणे.
- ४) सर्व लोकांना प्राथमिक आरोग्य सेवा मिळणेबाबत उपाय योजना आखणे
- ५) जननदर कमी करणे.

सद्यस्थिती व गाठावयाची उद्दिष्टे :-

अ. क्र.	आरोग्य निर्देशांक	भारत	महाराष्ट्र NFHS3 ०५-०६	लोकसंख्या धोरणानुसार २०१० मध्ये महाराष्ट्राने साध्य करावयाची उद्दिष्टे
१	अर्भक मृत्यू दर	५८	३६	१५
२	माता मृत्यू दर	३०१	१४९	<१०० प्रति लाख जिवंत जन्मामागे
३	एकुण जनन दर	२.९	२.१	१.८

उद्दिष्टे गाठण्यासाठी अभियानांतर्गत अवलंबिलेली काही प्रमुख धोरणे :-

- १) आरोग्य सेवेअंतर्गत होणारा एकुण खर्च जी.डी.पी. च्या सध्याच्या ०.९ टक्के वरून २ ते ३ टक्के पर्यंत वाढविणे.
- २) सार्वजनिक आरोग्य सेवांचे पालकत्व, नियंत्रण व व्यवस्थापन स्थानिक संस्थांकडून व्हावे यासाठी पंचायत प्रतिनिधींचे प्रशिक्षण घेऊन त्यांना याविषयी अवगत करणे.

- ३) प्रत्येक गावामध्ये महिला आरोग्य कार्यकर्ती 'आशा' ची निवड करणे.
- ४) ग्राम आरोग्य, पोषण, स्वच्छता व पाणीपुरवठा समितीच्या माध्यमातून प्रत्येक गावात "ग्राम आरोग्य योजना" बनवणे.
- ५) उपकेंद्र, प्राथमिक आरोग्य केंद्र व ग्रामीण रुग्णालयांतील सेवांचा दर्जा सुधारणे. (I.P.H.S.Std.)
- ६) स्थानिक पातळीवर ग्राम आरोग्य नियोजन आराखडा बनविणे व त्यांची अंमलबजावणी करणे.
- ७) सार्वजनिक आरोग्य सेवेमध्ये स्थानिक पारंपारिक उपचार पध्दती, "आयुष" (आयुर्वेद, योग, निसर्ग उपचार, युनानी, सिध्द, होमीओपॅथी) यांचा समावेश करणे.
- ८) विविध समांतर (व्हर्टीकल) आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण कार्यक्रमांना राष्ट्रीय, राज्य, जिल्हा व तालुका स्तरावर एकात्मिक रूप देणे.

साधावयाची ध्येये :-

- * राज्य आरोग्य अभियान पूर्णपणे कार्यरत असावे. (नियामक मंडळाच्या बैठका नियमितपणे घेतल्या जाव्यात.)
- * सर्व जिल्हांमध्ये जिल्हा आरोग्य अभियान पूर्णपणे कार्यरत असावे.
- * सर्व उपकेंद्रांना ए.एन.एम. असावी व सर्व उपकेंद्रे कार्यरत असावी.
- * २४ x ७ च्या प्राथमिक आरोग्य केंद्रात ३ नर्सस असाव्यात.
- * सर्व ग्रामीण रुग्णालय ही प्राथमिक संदर्भसेवा केंद्रे म्हणून कार्यरत व्हावीत.
- * सर्व स्तरावरील रुग्ण कल्याण समित्या कार्यरत झालेल्या असाव्यात.
- * "आयुष" औषधोपचार प्रणाली ही शासकीय आरोग्य यंत्रणेमार्फत मुख्य प्रवाहात असावी.
- * सर्व आदिवासी भागांमध्ये "आशा" कार्यरत व्हावी.
- * जननी सुरक्षा योजनेचा लाभ १००% लाभार्थींना मिळावा.

- ❖ निवड झालेल्या जिल्ह्यांमध्ये एकात्मिक नवजात अर्भक व बालकांच्या आजाराचे व्यवस्थापनावर (IMNCI) आधारीत आरोग्य सेवा देण्यात याव्यात.
- ❖ राज्याच्या अर्थसंकल्पात आरोग्य विभागास वाढीव निधी उपलब्ध व्हावा.
- ❖ सर्व पंचायत राज संस्था व रुग्ण कल्याण समितीच्या सदस्यांचे राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानबाबत प्रशिक्षण पूर्ण झालेले असावे.
- ❖ फिरते वैद्यकीय पथक कार्यरत झालेले असावेत.

दुय्यम धोरण :-

- १) खाजगी वैद्यकीय क्षेत्रावर योग्य नियंत्रण.
- २) राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रम अंमलबजावणीत खाजगी वैद्यकीय क्षेत्राचा सहभाग वाढविणे.
- ३) ग्रामीण भागातील आरोग्य सेवा ध्यानात घेऊन वैद्यकीय शिक्षण पध्दतीची पुनर्रचना.
- ४) समाजाला पुरेसे आरोग्य विमा संरक्षण उपलब्ध करून देणे.
- ५) समाजातील आरोग्य संवर्धक रुढींना चालना देणे.

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानात राज्य शासनाची भूमिका :-

- १) राज्य व जिल्हा स्तरावर अभियान अंमलबजावणी कक्ष सुरु करणे.
- २) लोकांच्या व आरोग्य सेवांच्या गरजा ध्यानात घेऊन नियोजन करणे.
- ३) पंचायत राज संस्थांना अधिक प्रशासकीय अधिकार देणे.
- ४) अभियान अंमलबजावणीसाठी वेळेवर व पुरेसे अनुदान उपलब्ध करून देणे.

पंचायत राज संस्थांची भूमिका :-

या अभियान अंमलबजावणीत पंचायत राज संस्थांची भूमिका अत्यंत महत्वाची राहणार आहे. त्यांना अधिकार दिले जाणार आहेत. त्यामूळे आरोग्य व्यवस्थापन अधिक विकेंद्रीत होईल. आर्थिक तरतुदीचा विनियोगही पंचायत राज संस्था या स्तरावर होईल.